

*В. О. Шведун,
д. держ. упр., професор, завідувач кафедри економіки та публічного управління,
Національний аерокосмічний університет "Харківський авіаційний інститут"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5470-8288>
О. С. Попов,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та публічного управління,
Національний аерокосмічний університет "Харківський авіаційний інститут"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0358-2419>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.18.208

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: ОГЛЯД СУЧАСНИХ КОНЦЕПЦІЙ ТА ФУНКЦІЙ

V. Shvedun,
Doctor of Science in Public Administration, Full Professor, Head of the Department of Economics
and Public Administration, National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute"
O. Popov,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics
and Public Administration, National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute"

SOCIO-ECONOMIC SECURITY OF THE STATE: AN OVERVIEW OF MODERN CONCEPTS AND FUNCTIONS

У роботі здійснено огляд сучасних концепцій та функцій забезпечення соціально-економічної безпеки держави. Зокрема, виокремлено основні функції державної системи забезпечення безпеки; здійснено концептуальний аналіз державного забезпечення соціально-економічної безпеки; проаналізовано закордонні положення щодо повноважень органів влади з організації та реалізації стратегії забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки.

Зазначено, що основним суб'єктом забезпечення безпеки є держава, яка здійснює свої функції в цій сфері через органи законодавчої, виконавчої та судової влади. У цьому полягає визнання тієї провідної ролі держави в забезпеченні в тому числі й соціально-економічної безпеки, яка досягається проведенням єдиної державної політики в галузі забезпечення безпеки, заходів економічного, політичного, організаційного та іншого характеру, адекватних загрозам життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави.

Показано, що до основних функцій вищезазначеної системи безпеки можна віднести виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим інтересам об'єктів безпеки, здійснення комплексу оперативних і довготривалих заходів щодо їх попередження та нейтралізації.

Відмічено, що більшість закордонних систем законодавства відзначається проявом реакції на конкретні політичні процеси та декларативністю положень щодо повноважень органів влади з організації та реалізації стратегії забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки.

Відзначено, що в Україні також закладені загальні положення про безпеку, що передбачають подальший розвиток цієї теми в законодавчих актах за більш вузькими напрямками, які покликані регламентувати конкретні сторони діяльності держави. Таке нормотехнічне опрацювання питань безпеки, тим більше соціально-економічної безпеки, не могло бути здійснено інакше в той час в найкоротші терміни.

The work provides an overview of modern concepts and functions of ensuring of the socio-economic security of the state. In particular, the main functions of the state security system are allocated; a conceptual analysis of the state provision of socio-economic security is carried out; foreign provisions on the powers of the authorities to organize and implement the strategy of ensuring of internal and external security are analyzed.

It is noted that the main subject of security is the state, which carries out its functions in this area through the legislative, executive and judicial authorities. This is the recognition of the leading role of the state in ensuring, among other things, of the socio-economic security, which is achieved by conducting a unified state policy in the field of security, economic, political, organizational and other measures that are adequate to threats to the vital interests of the individual, society and the state.

It is shown that the main functions of the aforementioned security system include the detection and prediction of internal and external threats to the vital interests of security objects and the implementation of a set of operational and long-term measures to prevent and neutralize them.

It is noted that most of the foreign systems of legislation are marked by the manifestation of reaction to specific political processes and declarative provisions regarding the powers of the authorities to organize and implement the strategy of ensuring of internal and external security.

It is noted that there are also general provisions on security in Ukraine, providing for the further development of this topic in legislative acts in narrower areas, which are designed to regulate specific aspects of functioning of the state. Such a normotechnical study of security issues, especially socio-economic security, could not be carried out otherwise at that time in the shortest possible time.

Ключові слова: соціально-економічна безпека, держава, концепція, органи влади, зовнішня та внутрішня безпека.

Key words: socio-economic security, state, concept, authorities, external and internal security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Різниця (розбіжність) корпоративних, приватних інтересів і державних, а також розбіжність цих інтересів з інтересами різних соціальних верств населення, викликає необхідність активних дій держави щодо формування програми забезпечення соціально-економічної безпеки країни і її втілення в життя. Таке завдання не може вирішуватися зусиллями населення — воно не об'єднано в структури, здатні підійти до вирішення такого складного та масштабного завдання. Суспільство, громадські об'єднання, як і окремі політичні партії, вис-

тупаючи виразниками інтересів, покликані привертати увагу влади до тих чи інших суспільно важливих питань. Вищенаведене обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Особливість окресленого дослідження полягає в розумінні того, чи існують наукові розробки, які описують в повній мірі процеси державного регулювання соціально-економічної безпеки. Насамперед, мова йде про державний устрій і безпеку життєдіяльності, що під якою розуміють стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутріш-

ніх і зовнішніх загроз, а також можливість прогресивного розвитку особистості, суспільства і держави. У цьому зв'язку питанням забезпечення соціально-економічної безпеки присвятили свої роботи вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема, А. Акімова, Г. Білак, З. Гбур та ін. Проте, слід зазначити, що недостатньо дослідженими залишається поєднання сучасних концепцій і функцій у контексті забезпечення соціально-економічної безпеки.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою роботи є огляд сучасних концепцій та функцій забезпечення соціально-економічної безпеки держави.

Для досягнення поставленої мети в роботі пропонується поставити та вирішити такі завдання:

- виокремити основні функції державної системи забезпечення безпеки;

- здійснити концептуальний аналіз державного забезпечення соціально-економічної безпеки;

- проаналізувати закордонні положення щодо повноважень органів влади з організації та реалізації стратегії забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Завдання належного забезпечення всіх сфер життєдіяльності самостійно не здатен вирішити й бізнес, і рід не тільки в недостатності його економічної могутності, але й в неминучій розбіжності приватних і корпоративних інтересів як між ними, так і з загальнонаціональними інтересами. Звичайно, правильним запереченням буде вказівка на корумпованість сучасного світу, її підконтрольність інтересам держави. При цьому Україна відзначається надмірно орієнтованим представленням інтересів великого бізнесу. У той же час, держава потенційно є єдиним реальним претендентом на виконання вищевказаної задачі, яка переходить у площину функціонування держави як структури, здатної виконати стратегічні завдання й управляти за допомогою цієї структури соціально-економічним розвитком. Це можливо, у першу чергу, шляхом створення відповідної нормативно-правової бази забезпечення соціально-економічної безпеки країни [1; 4].

У зв'язку з цим виникає таке питання: яке існує й яким має бути законодавство, що регулює питання забезпечення соціально-економічної безпеки країни на державному рівні. Законодавство, що регулює дану сферу, має складатися з документів, які не можуть відкрито декларувати конфронтацію з іншими країнами й інтересами, хоча фактично такі процеси подекуди неминучі в разі їх ініціації іншою стороною. Так чи інакше міждержавна конкуренція постійна, поки сторони дотримуються своїх інтересів і прагнень. У цьому полягає одна зі складностей при розробці правових документів або подальшому аналізі вже існуючих. Якщо закони, що регламентують, наприклад, експорт або імпорт будь-яких технологій, за визначенням носять більш вузький і конкретний характер, і їх результативність може бути оцінена з точки зору

наслідків їх прийняття, то складнішою проблемою є оцінка концепцій і стратегій, що визначають вектори держави у сфері соціально-економічної безпеки [2; 3].

Згідно із цим визначенням основним суб'єктом забезпечення безпеки є держава, яка здійснює свої функції в цій сфері через органи законодавчої, виконавчої та судової влади (вони ж утворюють і організаційно-інституційну систему безпеки). У цьому полягає визнання тієї провідної ролі держави в забезпеченні в тому числі й соціально-економічної безпеки, яка досягається проведенням єдиної державної політики в галузі забезпечення безпеки, заходів економічного, політичного, організаційного та іншого характеру, адекватних загрозам життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави.

Варто відзначити, що до основних функцій вищезазначеної системи безпеки можна віднести виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим інтересам об'єктів безпеки, здійснення комплексу оперативних і довготривалих заходів щодо їх попередження та нейтралізації.

Більшість закордонних систем законодавства відзначається проявом реакції на конкретні політичні процеси та декларативністю положень щодо повноважень органів влади з організації та реалізації стратегії забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки. Разом із тим, непоодинокими є випадки, коли відбувається виправлення концептуальної помилки, допущеної при розробці системи законодавства щодо рівності повноважень у сфері забезпечення безпеки не тільки органів виконавчої влади і виборних представницьких органів, а й важливості залучення до цього процесу громадськості. Дане зауваження є аргументом на користь провідної ролі держави у сфері забезпечення безпеки як соціального інституту [4; 5].

Варто відзначити, що в Україні також закладені загальні положення про безпеку, що передбачають подальший розвиток цієї теми в законодавчих актах за більш вузькими напрямками, які покликані регламентувати конкретні сторони діяльності держави. Ймовірно, таке нормотехнічне опрацювання питань безпеки, тим більше соціально-економічної безпеки, не могло бути здійснено інакше в той час в найкоротші терміни. Комплексні можливості колишнього державного апарату і повсюдний контроль не могли замінити необхідності комплексного генерування ідей у контексті системного забезпечення безпеки. Проте вже тоді можна було очікувати появи нових документів з питань державної, у тому числі соціально-економічної безпеки, а також доопрацювання вже прийнятих [1; 2].

Підтвердженням цього став тривалий, по відношенню до реальних процесів в економіці і суспільстві, період затишшя щодо законодавчих ініціатив у сфері соціально-економічної безпеки.

Концептуальний аналіз державного забезпечення соціально-економічної безпеки дозволяє стверджувати, по-перше, що воно здебільшого відзначається декларативністю основних законодавчих актів сучасному стану соціально-економічної безпеки і тим викликом, які

обумовлені поточним станом розвитку світової економіки та спільноти. Така декларативність законів не може сприяти підвищенню результативності діяльності державного апарату в забезпеченні соціально-економічної безпеки країни.

Друга теза пов'язана з тим, що законодавчі акти, які стосуються сфери соціально-економічної безпеки, не утворюють систему, їх прийняття має фрагментарний і факторно зумовлюючий характер [1; 3].

Третя теза полягає в тому, що наявні документи носять "оборонний" характер, оскільки відповідають на ті проблеми в даній сфері, які визначені владними структурами як загрозові державним інтересам. Даний висновок необхідно розбити на дві частини для того, щоб акцентувати увагу на такому:

1) такого роду законодавча база є завжди запізнюючою; вона реагує на ті процеси, які вже відбуваються і досягають загрозового рівня, який стає небажаним або небезпечним;

2) існуюча законодавча база у своєму оборонному характері виявляє пасивність по відношенню до негативних процесів у життєдіяльності суспільства. Тобто таке законодавство, вже на момент свого ухвалення запізнюючись по відношенню до динаміки небажаних процесів, ще й намагається локалізувати їх тоді, коли воно вже не може виконати таке завдання, і не містить у собі механізмів попередження таких процесів або механізмів випереджаючої компенсації таких процесів [3; 4].

Четверта теза — небажання або нездатність державно-владних структур скористатися наявною законодавчою базою для такого:

1) здійснення комплексу практичних заходів, спрямованих на забезпечення соціально-економічної безпеки країни;

2) подальшого розвитку законодавчого забезпечення сфери соціально-економічної безпеки.

Власне кажучи, четверта теза пов'язана з певною відсутністю політичної волі державно-владних структур, яка могла бути спрямована на вирішення аналізованих проблем.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, конкретні кроки щодо забезпечення соціально-економічної безпеки повинні випереджати комплексне опрацювання всіх боків даної проблеми. Велика кількість наукових публікацій пов'язана з популярністю й актуальністю предмета дослідження, але бракує наукових оглядів щодо якості державних програм і стратегій соціально-економічної безпеки.

Література:

1. Акімова Л. М. Механізми державного управління економічною безпекою України: аналіз чинників впливу, систематизованих за окремими сферами її розвитку. Аспекти публічного управління. № 6—7. С. 5—13.
2. Білак Г. Діагностика подібності регіонів України за проблемами соціально-економічного розвитку. Актуальні проблеми економіки. 2013. № 12. С. 115—123.

3. Гбур З. В. Економічна безпека як одна зі складових забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 18. С. 81—86.

4. Гончаренко О. М., Лисицин Е. М., Вагапов В. Б. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України. Наука і оборона. 2002. № 1. С. 18—24.

5. Корж І. Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових понять. Правова інформатика. 2012. № 4 (36). С. 69—75.

References:

1. Akimova, L. M. (2018), "Mechanisms of public administration of economic security of Ukraine: analysis of influence factors systematized in certain spheres of its development", *Aspekty publichnoho upravlinnia*, vol. 6—7, pp. 5—13.
2. Bilak, H. (2013), "Diagnostics of similarity of regions of Ukraine on the problems of socio-economic development", *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 12, pp. 115—123.
3. Gbur, Z. V. (2017), "Economic security as one of the components of ensuring of the national security of Ukraine at the present stage", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 18, pp. 81—86.
4. Goncharenko, O. M., Lisitsyn, E. M., and Vagapov, V. B. (2002), "The concept of national security in the context of national interests of Ukraine", *Nauka i oborona*, vol. 1, pp. 18—24.
5. Korzh, I. F. (2012), "State security: methodological approaches to the system of constituent concepts", *Pravova informatyka*, vol. 4 (36), pp. 69—75.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2025 р.

<https://nauka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663